



evropský
sociální
fond v ČR



EVROPSKÁ UNIE

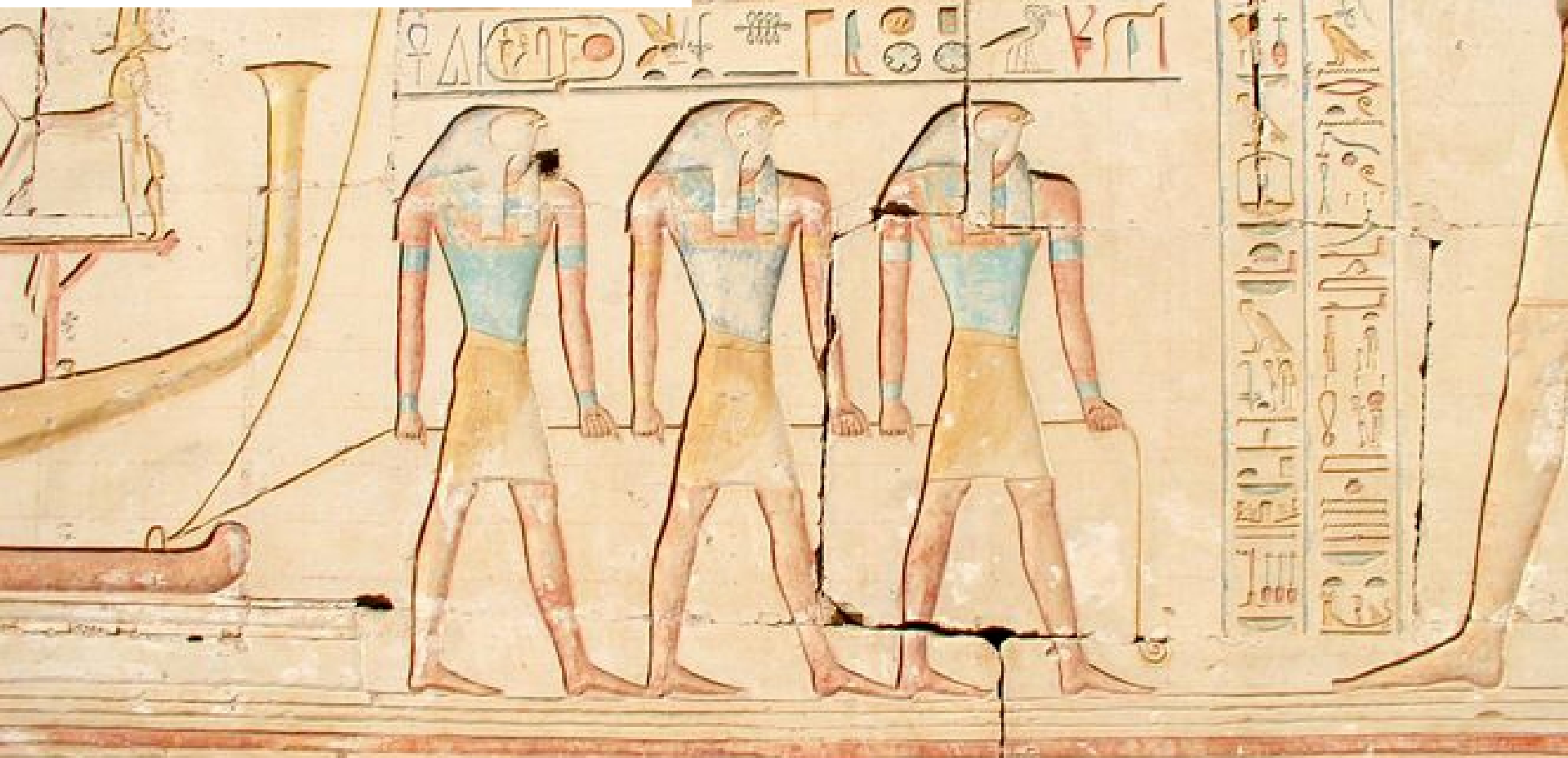


MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY



OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ



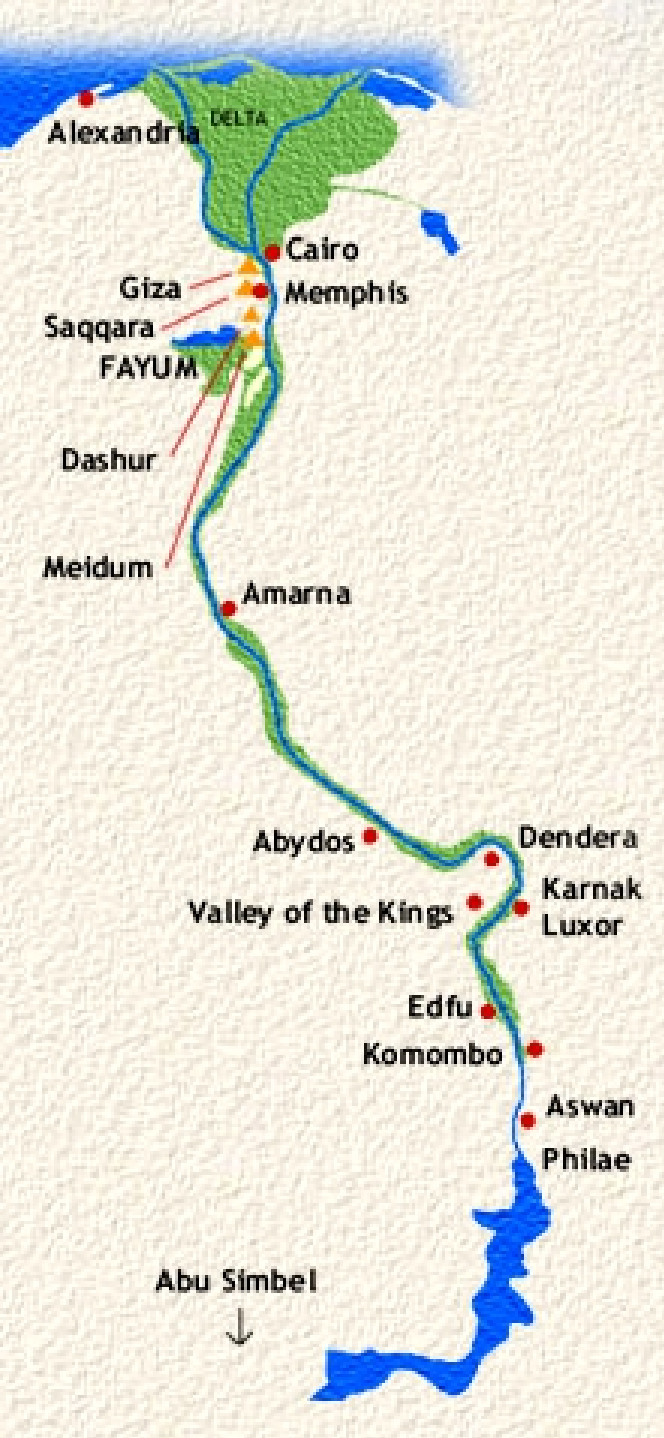
EGYPTSKÉ UMĚNÍ



VY_32_INOVACE_DVK1115

EGYPTSKÉ UMĚNÍ

- Autor: Mgr. Jan Souček
- Vznik: 09 / 2012
- Téma: Starověké umění
- Předmět: DVK / 1. ročník
- Anotace: Obrazová prezentace - charakteristika, periodizace a vývoj egyptské kultury a jeho mytologie



EGYPT

CHRONOLOGIE EGYPTSKÉ KULTURY

– **PŘEDDYNASTICKÁ DOBA** 4000 -3000

– **ARCHAICKÁ DOBA** 2920 - 2575

(1. - 2. DYNASTIE)

– **STARÁ ŘÍŠE** 2649 - 2152

(3. - 6. DYNASTIE)

– PRVNÍ PŘECHODNÁ DOBA

– **STŘEDNÍ ŘÍŠE** 2065 - 1781

(11. - 12. DYNASTIE)

– DRUHÁ DOBA PŘECHODNÁ

– **NOVÁ ŘÍŠE** 1550 - 1075 PŘ. N. L.

(18. - 20. DYNASTIE)

– **POZDNÍ DOBA** od cca 1000BC

- 525 BC PERŠANÉ DOBÝVAJÍ EGYPT

– 332/331 BC ALEXANDER VELIKÝ

– 30 BC UMÍRÁ KLEOPATRA/ POSLEDNÍ EGYPTSKÁ KRÁLOVNA



EGYPTSKÁ KULTURA



- umění společnosti sídlící ve starověku **v povodí Nilu**; je časově děleno na **údobí předdynastické, dynastické (Stará, Střední a Nová říše) a pozdní**.
- Vývojovou předzvěst dokazují již výtvarné projevy egyptského neolitu (4. tisíciletí př. n. l.), skalní rytiny a malby, dolmeny, řemeslné výrobky, keramika. Vedle maleb na keramice, odlišujících se podle oblastí, pochází z předhistorického údobí též malba na útržku plátna z nekropole v Gebelenu (kolem 3500 př. n. l., Turín), považovaná za první dosud známý egyptský malířský projev nezávislý na malované keramice a na skalních malbách; první zatím známá nástěnná hrobní malba předhistorické doby byla objevena v Nechemu (řecky Heraklepolis).

ARCHAICKÉ OBDOBÍ

- **Archaické období:**
- počátky monumentální kamenné architektury v Egyptě, konec pravěku až kolem 4 000 let př. n. l.
- v tomto období dvě koncepce pohřbívání
- horní (jižní) Egypt - zemědělci, nedostatek půdy, kterou byli ochotni osazovat hrobkami - tedy pohřbívání na okraji obce, později pod podlahu
- dolní (severní) Egypt - představa o hrobě jako - mohyla, kupa kamení, ochranný val
- po sjednocení země - fúze těchto dvou představ = příbytek i mohyla
- nejstarší pohřebiště kol 4. tisíciletí př. n. l. u sídelního města Memfis (původně Men Mefer - Bílé zdi)

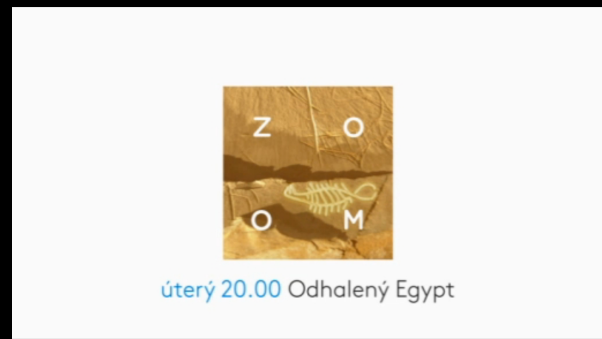
- První obyvatelé nilského údolí, tak jako většina neolitických kmenů v Evropě, chodili nazí s tetovanými a pomalovanými těly. U nižších vrstev tento zvyk dlouho přetrvával, stejně jako obyčej zvýrazňovat řasy a obočí vonnými líčidly, jak dokládají fresky v chrámech faraónů.
- Na březích Nilu pěstovali rolníci především pšenici a ječmen pro přípravu chleba a piva, a také len na tkaní látek. Dařilo se tu i ovocným stromům, v sadech rostly fíkovníky, datlové palmy, granátovníky, četné byly i vinice. Ve velké míře se pěstovala zelenina, stejně jako v celé oblasti Středozemního moře.
- Ze zemědělců se nejprve vyčlenili první stavitelé, jelikož bylo potřeba stavět protipovodňové hráze a posléze zavlažovací kanály. Taková stavba vyžadovala spolupráci. Rodiny se tedy začaly sdružovat ve větší společenství.
- Postupně se v nilské oblasti chopilo moci několik desítek místních vladařů, ti vytvořili systém, podle něhož byl kraj rozdělen na několik regionů, které se nazývaly *sepat*. Tak vzniklo několik desítek panství, která měla ve znaku různá zvířata (*lid Lva, Býka, Šakala* atd.), která se postupem času sjednotila v **panství Rákosu** (v oblasti „Horního“ Egypta), jenž mělo ve znaku kobru a **panství králů Včely** (oblast „Dolního“ Egypta), kteří si zvolili totem supu. Oběma těmito symboly (kobra a sup) byla později ozdobena spojená koruna jednotného Egypta.

- Ve středním Egyptě byly nalezeny vyryté obrazce ve vápencové skále. Archeologové zde našli zmínku o králi Škorpionovi.
- Zmínky o něm byly nalezeny i na jiných místech. Jednalo se pravděpodobně o opravdového faraona. Styl řezby odpovídá ranému období egyptské říše a král Škorpion nejspíš vládl na jihu země. Napovídá nám to jeho koruna.
- Dříve se předpokládalo, že egyptská civilizace vznikla náhle s příchodem faraonů, ale s objevem dokladů o existenci králů, kteří vládli před faraony, musely být učebnice přepsány.
- Archeologové tyto krále zahrnuli do nulté dynastie.

- Na freskách je král vyobrazen, jak trestá zajatce. To ale může znamenat i vítězství v bitvě. Otázkou je, v které. Někteří archeologové se domnívají, že se jednalo o bitvu, jež vedla ke sjednocení

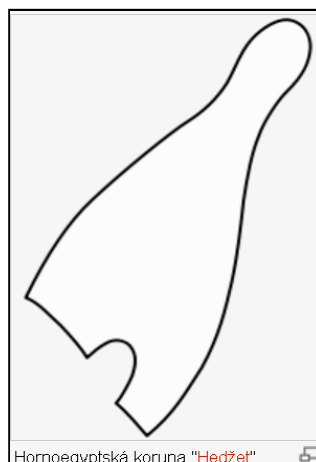
Odhalený Egypt - upoutávka

Odhalený Egypt (1)

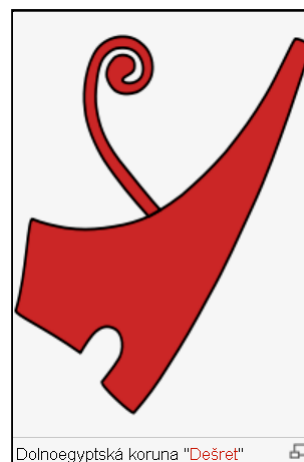


úterý 20.00 Odhalený Egypt

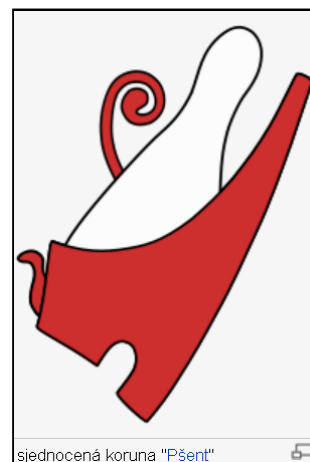
- Kolem roku **3200 př.n.l.** sjednotil Horní i Dolní Egypt první faraon, zvaný **Meni** „řecky *Menej*“, kterému se také jinak říkalo **Narmer** (možná to není ta samá osoba), panovník Horního Egypta.
- Když dolnoegyptšany konečně pokořil založil na hranicích obou území nové hlavní město **Mennofer** (což Řekové později zkomolili na známější **Memfis** – později bylo město pohlceno Káhirou).
- Nový panovník se od chvíle sjednocení tituluje „král Horní a Dolní země“.
- Významným symbolem jeho moci je dvojitá koruna složená z bílé koruny Horního a červené koruny Dolního Egypta.



Hornoegyptská koruna "Hedžet"



Dolnoegyptská koruna "Dešret"



sjednocená koruna "Pšent"



Paleta krále Narmera, archaické období Egypta, sochařský objekt 3000 BC

Nejznámější (a zároveň asi nejvýznamnější památkou, ležící na rozhraní předdynastického a archaického Egypta) je **paleta Narmerova**. Faraón Meni ji nechal vyrobit nespíš na počest svého vítězství nad Dolním Egyptem a je tedy v tomto případě unikátním historickým dokumentem o vzniku země.

Palety jsou vápencové nebo břidlicové desky oválného tvaru (později tvaru želvího krunýře, ryby nebo jiného zvířete) s mělkou prohlubní, které patrně sloužily faraónům a vysoce postaveným osobnostem k rozpouštění líčidel. Určitě nešlo o pouhou marnivost mocných. Dá se tak usuzovat jednak z jejich rozměrů a jednak z mělké reliéfní výzdoby, na které jsou zachycena různá zvířata- totemické obrazy kmenů a panovníků.

- Paleta s vyobrazením vítězství Horního Egypta nad Dolním.
- Vítězný panovník Horního Egypta stojí uprostřed a usmrcuje zajatce. Za ním stojí sluha, nosič sandálů. Pod nohama vládce jsou zabíjí nepřátelé. Vítězství je vyjádřeno obrazně.
- Poražený Dolní Egypt je znázorněn pruhem země s lidskou hlavou. Počet zajatců je vyjádřen trsem šesti lotosových květů.
- Panovník Horního Egypta, zpodobněný jako sokol (bůh Slunce) zabírá Dolní Egypt.

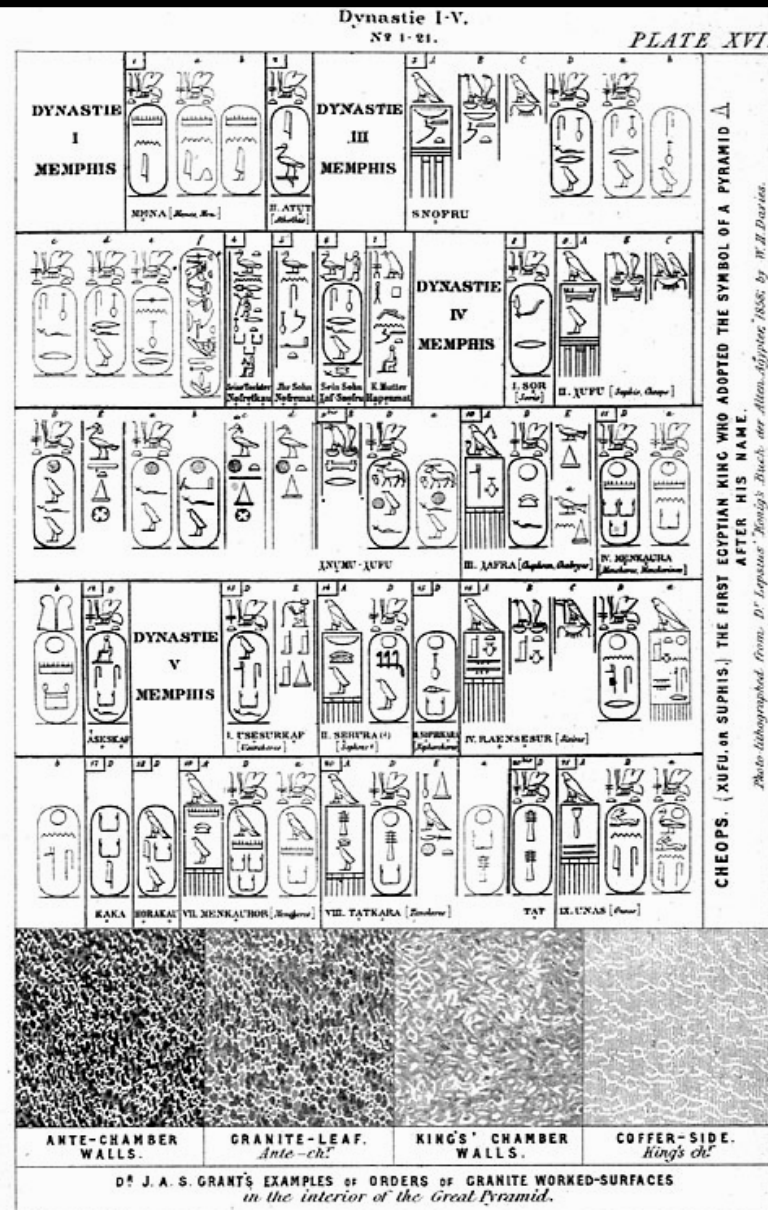
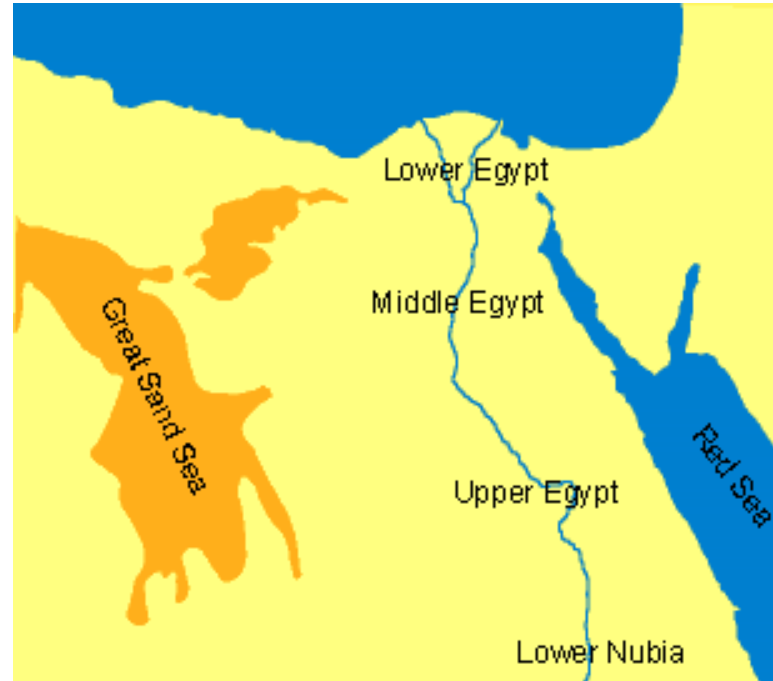
STARÁ ŘÍŠE

STARÁ ŘÍŠE

2778 až 2065 př. n. l.
(3. - 6. DYNASTIE)

MAPA
EGYPTSKÉ
ŘÍŠE

HORNÍ
EGYPT



D^r J. A. S. GRANT'S EXAMPLES OF ORDERS OF GRANITE WORKED-SURFACES
in the interior of the Great Pyramid.

STARÁ ŘÍŠE

STARÁ ŘÍŠE

2778 až 2065 př. n. l.
(3. - 6. DYNASTIE)

• Pro Egyptany představuje Stará říše (2778 až 2065 př. n. l.) prosperitu a zlatý věk. Je pravdou, že z mnoha hledisek je právě Stará říše obdobím největšího rozkvětu egyptské civilizace.

• Prvním faraonem Staré říše, po němž zůstaly hmatatelné stopy, je **Džoser**. Tento faraon byl zakladatelem 3. dynastie. Mezi touto dynastií a dvěma raně dynastickými rody nedošlo k výraznému zlomu, avšak teprve s ní opravdu začíná historie egyptské civilizace. Postupně se začala systematicky zavlažovat úrodná půda, byl zaveden systém náboženských představ, jediný jazyk a jedno písmo a došlo k uvědomění si existence země v pravém slova smyslu. Džoserovi nástupci mohli využít znalostí nashromážděných během staletí a vytvářet originální civilizaci.

3. dynastie (2778-2723)

Nejvýznačnější událostí vlády faraona Džosera bylo bezpochyby založení nového hlavního města Memfidy (Mennoferu), které vystřídalo Cenej (poblíž Abydu). Džoser ovlivnil historii i tím, že pověřil svého vezíra, vynálezavého Imhotepa, výstavbou Stupňovité pyramidy v Sakkáře. Džoser převzal dobré zvyky svých předchůdců a pokračoval v prvních egyptských nájezdech na Núbii. O faraonech, kteří nastoupili na trůn po Džoserovi, nevíme téměř nic. Tito panovníci se jmenovali Sechemchet, Chaba, Neferka a Huni.

4. dynastie (2723-2563)

Tato dynastie patří v celé historii Egypta k nejznámějším, neboť jde o dynastii velkých stavitelů pyramid. Prvním faraonem této dynastie byl **Snofru** a pro jeho vládu byly typické výpady do Nubie, Libye a na Sinaj. Nechal si postavit pyramidy v Médúmu a dvě další v Dahšúru. Jeho syn **Chufu** je znám díky rozsáhlé a nádherné pyramidě s hladkými stěnami, kterou nechal během dvaceti let postavit na skalní plošině v Gíze, dnešního předměstí Káhiry. O následnictví po Chufuovi podle dnes již překonaného názoru soupeřily různé větve královské rodiny. Tyto boje měly mít podobu zavraždění následníka trůnu Kuaba jeho bratrem, pozdějším panovníkem Radžedefem, jenž byl posléze rovněž usmrčen Rachešem, stavitelem Velké sfingy Gíze, který tak pomstil bratra. Podle současných teorií však Radžedefův bratr zemřel sice předčasně, ale přirozenou smrtí. Dynastie bohatá na velkolepá architektonická díla končí vládami Menkaurea, stavitele třetí gízské pyramidy a Šepseskafa.

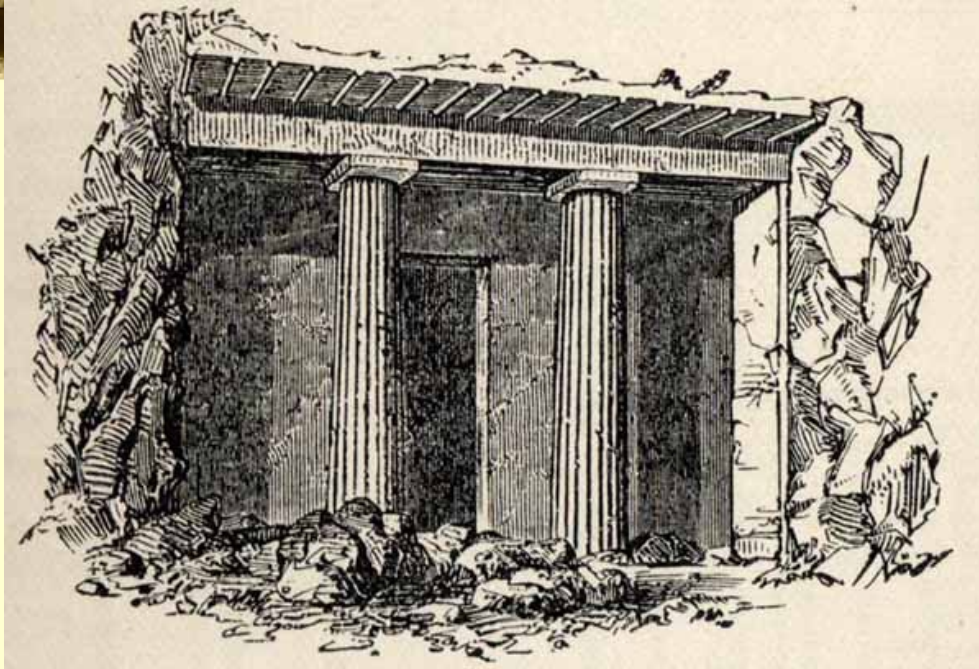
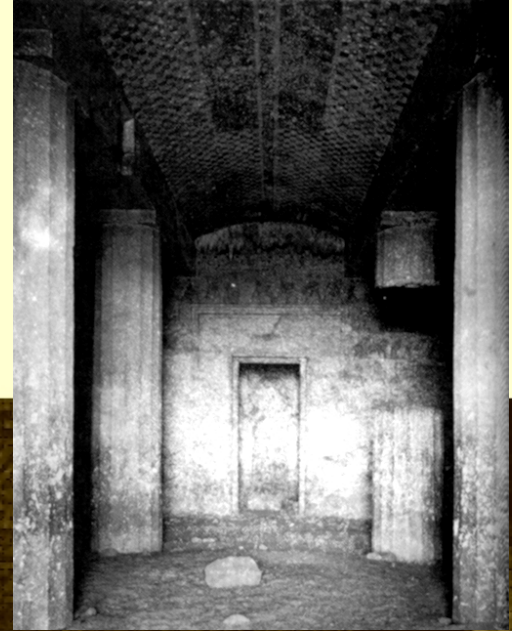
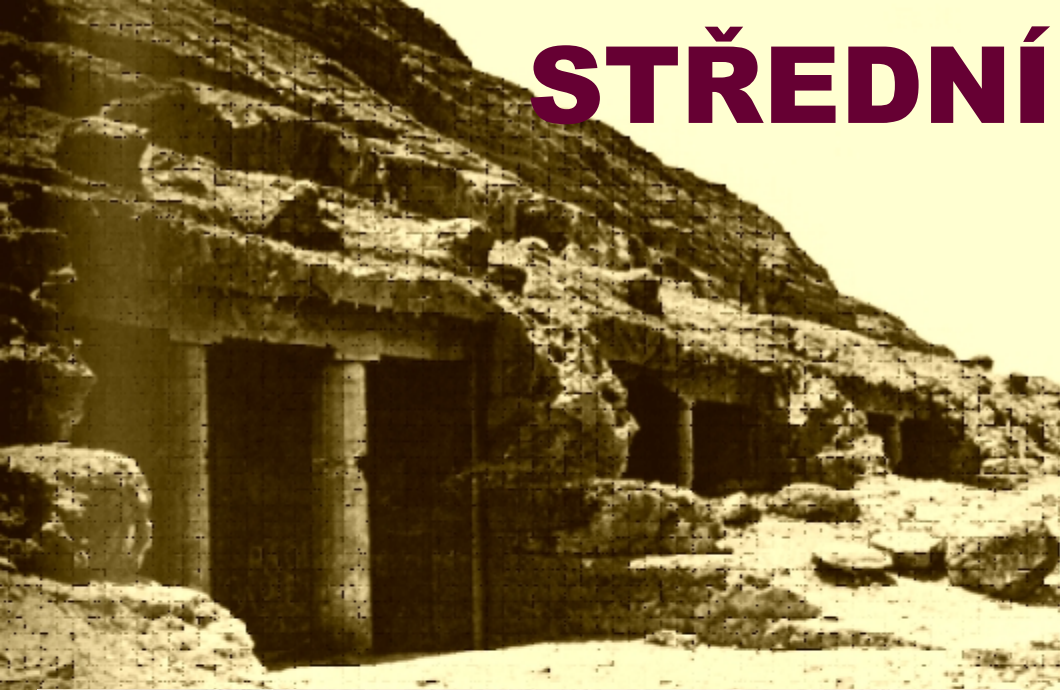
5. dynastie (2563-2423)

Během vlády této dynastie byl ve zvýšené míře uctíván Re, bůh Slunce. Tohoto boha si vybrala možná proto, že sama pocházela z Héliopole. Titul panovníka "Syn Reův", jímž se král identifikoval se slunečním božstvem, a který byl poprvé použit již v předchozí dynastii, nabývá na významu. Jméno boha Rea se stává součástí rodných jmen panovníků této dynastie. Řada faraonů podnikala tažení na Sinaj. Zdá se tedy, že se zaměřili na Asii, aniž by však opomíjeli Núbii. Na konci vlády této dynastie byla Stará říše na vrcholu své slávy.

6. dynastie (2423-přibližně 2300)

Nejznámějším králem této dynastie je **Pepi I.** Nechal postavit několik chrámů, oženil se s dcerou vysokého hodnostáře města Abydu a jako druhou manželku si zvolil její sestru. S těmito dvěma sestrami měl syny, kteří po něm převzali vládu. Tak jako jeho předchůdci i on měl zájem o Núbii a provedl mnoho výpadů do Asie. Vládl téměř čtyřicet let. Jeho syn **Merenre I.** vládl pouze několik let. Navázal na nubijskou politiku svého otce a dostal se hluboko za první katarakt, kde si podrobil Súdánce. Po něm nastoupil na trůn jeho tehdy šestiletý nevlastní bratr **Pepi II.**, který vládl neuvěřitelných devadesát čtyř let. Právě za vlády tohoto faraona, která byla nejdelší v celé egyptské historii, proběhly první obchodní výpravy do Byblu (Foinicie) a země Punt. Titul nomarchy, tj. správce nomu, se stal dědičným. S Pepim II. začal úpadek Staré říše. Vysoký věk a neschopnost energicky vládnout rozsáhlé říši znamenaly konec jedinečné prosperity.

STŘEDNÍ ŘÍŠE



Rock- cut tombs, Beni Hasan, Horní Egypt, c. 2000 BC. Front view

STŘEDNÍ ŘÍŠE

STŘEDNÍ ŘÍŠE
2055 - 1650
(11. - 12. DYNASTIE)

• Střední říše (2055-1650 př. Kr.) byla obdobím politické jednoty, jehož jádro tvořily dvě fáze: **11. dynastie**, vládoucí z hornoegyptských Théb (Vesetu), a **12. dynastie**, která sídlila nedaleko Lištu u Fajjúmské oázy. Dříve se historikové domnívali, že Střední říše zahrnovala pouze 11. a 12. dynastii, v nedávné době však výzkumy jasně ukazují, že nejméně první polovina tzv. 13. dynastie (která postrádá typické rysy skutečné politické dynastie) jednoznačně patří ještě ke Střední říši. Nedošlo k přesunu hlavního města či královské rezidence, ani k výraznému úbytku královských aktivit nebo úpadku umění - naopak, některá z vynikajících uměleckých a literárních děl pocházejí právě ze 13. dynastie. Úpadek ovšem nastal v budování velkých monumentů, což naznačuje, že 13. dynastie nebyla tak silná, ani tak ovlivněná velkolepými myšlenkami, které charakterizovaly vládu panovníků konce 12. dynastie. Tento jev bezpochyby zapříčinila krátká vláda většiny panovníků 13. dynastie, ale důvody pro tyto změny politického obrazu dosud neznáme.

• Prvním panovníkem **11. dynastie**, který získal vládu nad celým Egyptem, byl **Mentuhotep II. (2055-2004 př.n.l.)**, jenž pravděpodobně vystřídal na thébském trůnu Antefa III. (2063-2055 př.n.l.). Mentuhotepův obrovský úspěch při znovusjednocování Egypta byl uznáván samotnými starověkými Egyptany a ještě za 20. dynastie ho nápisy v mnoha soukromých hrobkách oslavovaly jako zakladatele Střední říše. Zvláště významnými ukazateli úspěšného obnovení míru je nárůst počtu historických záznamů a stavební činnosti, očividná prosperita země za pozdějších let jeho vlády a obroda a rozvoj všech forem umění. Je ironií osudu, že po tak slibném začátku zanikla 11. dynastie pouhých devatenáct let po jeho smrti.

• Chronologie **12. dynastie** se ve světle intenzivního studia datovaných monumentálních památek postupně přepracovává. Některé z těchto studií uvádějí mnohem kratší období vlády než fragmentární Turínský papyrus a výtahy z Manethona. Kontroverzní jsou zejména vlády Senusreta II. a III. Další zmatek vneslo do chronologií objevení "hieratických kontrolních značek" vyrytých do zdiva monumentů Senusreta III., a proto je datování 12. dynastie ve stavu neustálých změn. Josef Wegner například předkládá velmi silné důkazy pro devětatřicetiletou vládu v případě Senusreta III., které - spolu s objevem odkazů na "rok 30" Senusreta III. v Lištu a s důkazy o tom, že slavil svátek sed (královské jubileum) - hovoří ve prospěch mnohem delšího panování tohoto krále, než uvádí většina moderních chronologií. Existují domněnky, že vláda Senusreta II. trvala pravděpodobně spíše devatenáct let (jak naznačují papýry objevené v městě Láhúnu) než kratší dobu, jak uvádějí zrevidované chronologie, je však poněkud obtížné vtěsnat tyto dlouhé vlády mezi absolutní data, která navrhuji někteří egyptologové. Důkazy pro delší vlády panovníků 12. dynastie by mohly svědčit ve prospěch teorie koregencí, založené na monumentech s dvojím datováním. Mnoho badatelů však předložilo přesvědčivé důkazy vyvracející některé spoluvlády, jako například koregenci Amenemheta I. se Senusretem I., Senusreta I. s Amenemhetem II. i a Senusreta III. s Amenemhetem III.

• Senusret III.

Vrchol Střední říše nastal za vlády Senusreta III., který byl především dobyvatel, ale neopominul ani architekturu. Vděčíme mu například za pyramidový komplex v Dahšúru. Jeho syn Amenemhet III. využil otcem obnoveného míru k posílení ekonomiky. Mnoho informací nemáme o jeho nástupci Amenemhetovi IV. - nevíme ani, zda šlo o syna nebo synovce - ani o jeho dceři a manželce Amenemheta IV. Sebeknofru, která vládla po smrti svého manžela.

• Následovalo 2. přechodné období, které trvalo více než 200 let. Během tohoto období se do Egypta dostal asijský národ Hyksósů.

- **střední říše:**
- doba vlády části 11. dynastie a 12. dynastie (přibližně 2040 (2055)- 1786 před n. l.)
- **Véset** – řec. Théby - hlavní centrum Horního Egypta, objevuje se opět kult boha Usíra,
- Vznikají první skalní hrobky
- sochy faraónů dostávají lidštější méně „vladařský“ výraz, potíže s volnými sochami, sochaři se soustřeďují na reliéfní stély, reliéf je na rozdíl od Staré říše (jemné rytí) ryt hluboko - dokonalé obrysy dávají pocit, že jde spíše o malbu

NOVÁ ŘÍŠE

- **nová říše:** asi -
- vznikla potlačením národa Hyxósů, který zdánlivě ponechal faraónům jejich moc a vymáhal na nich prostředky
- vznikají rozsáhlé stavby větších rozměrů než pyramidy spojení boha Réa a Amóna
- **Údolí králů a královen**
- skalní hrobky a rozlehlé chrámové komplexy
- **chrám královny Hatšepsowet** vybudován na úpatí skalnatého pohoří do kterého navazuje na sloupech
- **Karnak** - hl. náboženské a polit. centrum Nové Říše
- **Lukсор** - nádvoří Ramesse II. a nádvoří Amenhotepa III. propojeno sloupořadím „papyrusových sloupů“, hlavice ve tvaru lotosového květu
- - SOCHY: *socha královny Hatšepsowety* - z bílého mramoru, sedící postava s kladem na hlavě, *socha Tutmóse III.*, mladistvý vzhled, lidštější než strnulost z předešlých období, *Amenhotepova hlava* - z křemene, abstrahující pojetí, *socha Ramesse II.* - z černé žuly s přilbou na hlavě, *hlava královny Nefertiiti* - polychromovaný vápenec, zdůrazněn její ženský půvab

- Nadvládu národa Hyksósů ukončil teprve **Ahmose I. - zakladatel 18. dynastie**. S jeho nástupem začalo pro Egypt nové období blahobytu a rozkvětu země.
- V Egyptě vládl již řadu let chaos, vzniklo několik malých království, k jejichž vzniku dopomohla řada občanských válek, nepokojů a různých povstání a spiknutí. Severní část, deltu a Střední Egypt ovládali Hyksósové, kteří vládli ze svého hlavního města Avaris. Núbijci využili situace k tomu, že si jižně od 1. kataraktu vytvořili svoje vlastní království a od nástupu 17. dynastie se začaly objevovat první vzpoury od thébských vládců, v jejichž čele stál Kamose. Ale teprve jeho bratr Ahmose dokázal dobýt hlavní město Hyksósů a vyhnat tento národ z Egypta. Tím skončilo období Druhého přechodného období a začalo období Nové říše.

18. dynastie

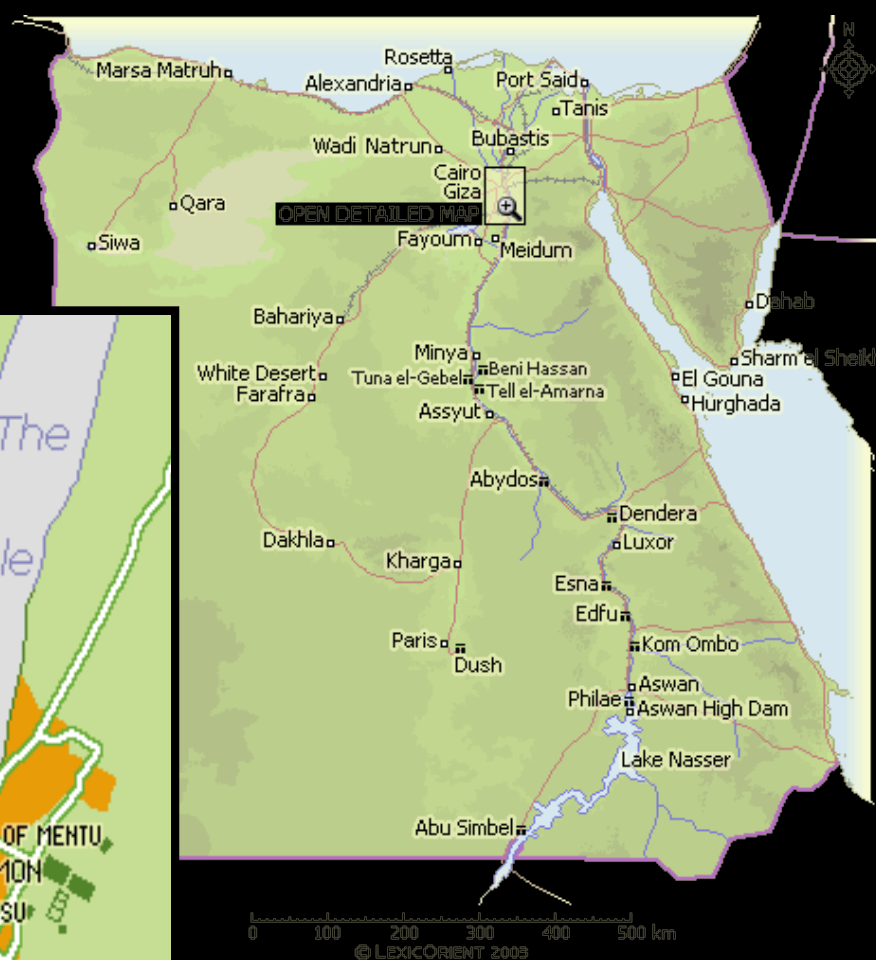
- Zakladatelem této dynastie byl **Ahmose I.**, který dokázal vyhnat Hyksósy z Egypta porazit Núbijce a získal zpět území získaná pro Egypt faraony 12. dynastie. Staral se zejména o reorganizaci státní správy a obnovu náboženství. V jeho snažení pokračoval jeho syn **Amenhotep I.**, který nechal vystavět velké množství chrámů. Jeho syn **Thutmose I.** dobyl Núbii až po území 3. kataraktu a v Asii se dostal až k řece Eufrat. Jeho syn **Thutmose II.** neměl s manželkou Hatšepsut mužského následovníka a po jeho smrti tedy nastal problém s nástupnictvím.
- Nástupcem Thutmose II. byl ustanoven **Thutmose III.** - syn zemřelého faraona s vedlejší manželkou. Protože byl ale příliš mladý, stala se jeho nevlastní matka **Hatšepsut** regentkou. Regentství se ale velmi rychle přeměnilo ve skutečnou vládu, která trvala 22 let. Do historie se tato královna zapsala zejména obchody s tajemnou zemí **Punt** a zádušním chrámem v Dér el-Bahrí. Po její smrti se ujal moci Thutmose III., který se stal jedním z nejvýznačnějších válečníků starověkého Egypta. Jeho syn Amenhotep II. byl nejprve spoluvládce svého otce a po jeho smrti vládl sám. Jeho nástupce **Thutmose IV.** musel čelit novému nebezpečí z Asie - tentokrát ze strany Chetitů, se kterými bojoval poté i jeho syn **Amenhotep III.**
- Toho vystřídal na trůně asi nejznámější panovník této dynastie - **Amenhotep IV.** zvaný "kacířský král". Pod vlivem své manželky Nefertiti stanovil hlavním bohem **slunečního** boha Atona místo do té doby uctívaného Amona a přijal jméno Achnaton. Z Théb (Vesetu) přesídlil do severněji položeného Achetatonu (dnešní el-Amarna). Po jeho smrti nastoupil na trůn mladý Tutanchaton, který se vrátil do Théb (Vesetu) a pod vlivem Amonova kněžstva se přejmenoval na Tutanchamona. Když ve věku 20ti let zemřel, přejal vládu velekněz Aje, který ale své místo přepustil generálovi Haremhebovi, poslednímu faraonovi této dynastie.

19. dynastie

- **Haremheb** neměl dědice a tak za svého nástupce určil dalšího generála, který se ujal vlády pod jménem **Ramesse I.** Tento panovník začal se stavbou Velké sloupové síně v Karnaku. Jeho syn **Sethi I.** se pak vrátil k dobovačné politice v Orientu a za jeho vlády Egypt opět zaznamenal velký rozmach. Jeho nástupce **Ramesse II.** se pak do historie zapsal třemi skutky - vítězstvím nad Chetity u Kadeše, délkou své vlády a množstvím budov, které nechal vystavět. Jeho manželkou byla legendární Nefertari, které zasvětil menší chrám v Abú Simbelu.
- Smrtí Ramesse II. v roce 1212 př.n.l. skončilo období prosperity a rozkvětu Egypta. Ramesse II. odkázal trůn svému třináctému synovi Merenptahovi, kterému bylo tehdy přibližně 60 let. Tomu se ještě podařilo zachovat prestiž Egypta, podnikl vítězná tažení do Libye a Asie, tím ale nebylo nebezpečí zažehnáno. Velké stěhování indoevropských národů na konci 2. tisíciletí př.n.l. otrásl postavením mocností. Chetité a Asyřané byli pro Egypt stále nepřijemnějšími soupeři. Egyptané nad nimi sice dlouho vítězili, ale s postupem času díky špatně vycvičenému vojsku, oslabené moci a vnitřním rozporům neměli sílu déle bojovat. Migrace obyvatelstva byl pro faraony nepřekonatelný problém. Navíc s výjimkou několika faraonů nestáli v čele země charismatičtí panovníci schopní upevnit moc, kteří by měli důvěru a podporu celého národa.
- **Merenptah** porazil Libyjce, ale Egypt prožíval poslední momenty pohasínající slávy. Po jeho smrti roku 1202 př.n.l. nastaly spory o následnictví. Jistý **Amenmesse** - syn neznámé dcery Ramesse II. - zvítězil v bojích o trůn. Po pěti letech ho vystřídal **Sethi II.**, což byl legitimní nástupce Merenptaha. Po jeho smrti převzal vládu **Ramesse Siptah**. Ten byl ale příliš mladý na to, aby se ujal vlády a tak se regentství ujala Sethi druhá manželka **Tausret**. Podle tradice vládla jako by byla faraonem.
- Když Siptah nastoupil na trůn, změnil si jméno na Merenptah-Siptah. Vládl však pouze šest let a v roce 1189 př.n.l. po jeho smrti převzala vládu definitivně Tausret. Za její vlády do Egypta začali pronikat cizinci, zejména Syřané a prosazovali svoje zájmy. Po smrti Tausret se ujal vlády kancléř Bej, kterého pak vystřídal Sethnacht, který založil 20. dynastii.

20. dynastie (1186 - 1078 př.n.l.)

- Za vlády Sethnachtova syna Ramesse III. zažil Egypt poslední přechodné uklidnění. **Ramesse III.** provedl rozsáhlé správní a sociální reformy a upevnil vojenský systém, který byl narušen několikaletou anarchií. Konec jeho vlády byl poznamenán hospodářskými nesnázemi a spiknutími, které organizovali lidé blízcí faraonovi a ženy z královského harému. Vlády Ramesse IV. až Ramesse XI. znovu přinesly anarchii a rabování země. Žádný z těchto panovníků nebyl schopen dostatečně se prosadit. Po smrti posledního panovníka ramessovské dynastie se země rozpadla na dvě části.
- Toto období označujeme jako **Třetí přechodné období (1078 - 715 př.n.l.)**.





EGYPTSKÉ PÍSMO



Vyvinulo se z písma obrázkového. Původně nebyl rozdíl mezi obrázkem, který zpodoboval určitý předmět, a významem, který obrázek měl. Postupně však dostaly jiný význam: staly se symboly pro určité skupiny souhlásek

Hieroglyf znamená **posvátný zářez** - posvátné písmo - užívalo se při zapisování zvláště významných událostí.

hieratické písmo - zjednodušené písmo pro potřebu písařů

démotické písmo - lidové písmo, zjednodušená podoba hieratického písma

Běžně se psalo na papyrusové svitky. Ty se vyráběly z proužků nakrájených ze stonků rákosu, zvaného papyrus. Egypťané vyráběli papyrusové svitky už ve 3. tis. př. n. l. Psalo se inkoustem vyráběným z dozrávajících ořechů.

a	sup		l	lev	
b	noha		m	sova	
ch, š	jezero		n	voda Nilu	
d	ruka		nfr	trojhláska	
f	zmije růžkatá		p	rohož	
g	hrnec		q	kopec	
h	přístřeší		r	otevřená ústa	
h	svinuté lano		s, z	dvevní zástrčka	
i	list rákosu		s, c	složená látka	
j, ž	kobra		t	bochník chleba	
k	koš		tj, ch	ohlávka	
kh	síto		ou, w	kuře	
kh	kravské břicho		y	dva listy rákosu	



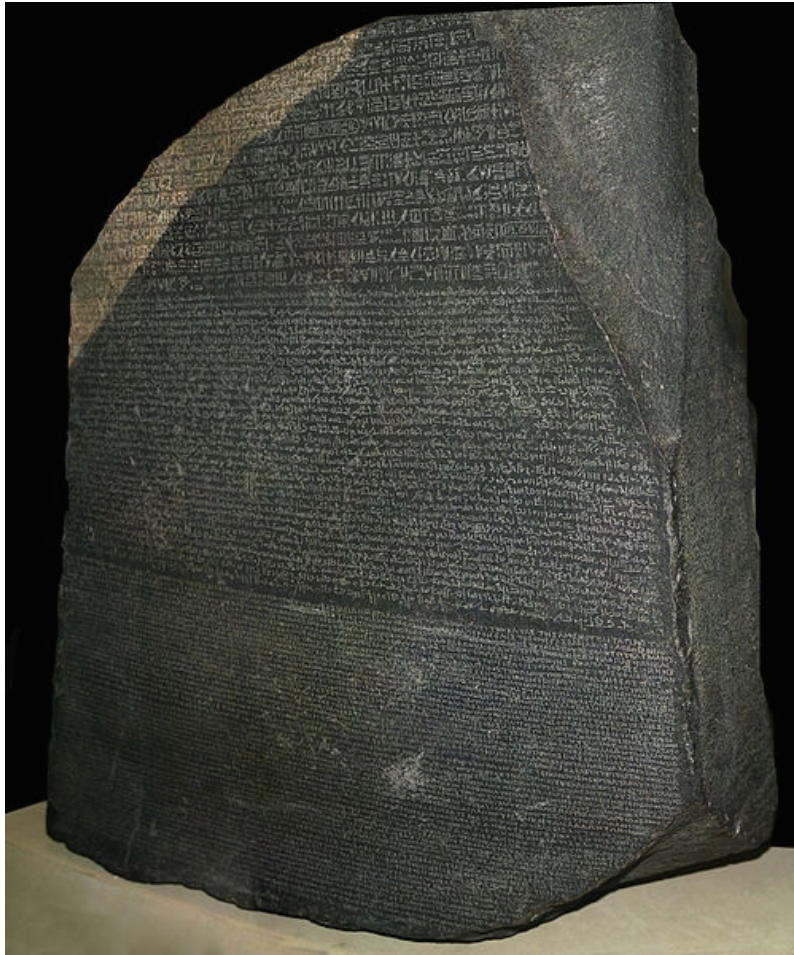
Písařská paleta

kolem r. 2300 př. n. l., 6.
dynastie, travertin délka
25,5 cm, šířka 3 cm,
výška 1,3 cm,

naleziště: Intiho hrobka
v jižním Abúsíru, Egypt.

Písařská paleta s podlouhlou prohlubní k uložení rákosových per a dvěma jamkami na černé a červené barvivo byla základní pomůckou staroegyptského písaře, jenž byl předurčen, „aby řídil činnost všech lidí“. Palety byly obvykle zhotovovány ze dřeva. V tomto případě byla travertinová písařská paleta s popsáním zasunovacím víčkem součástí posmrtné výbavy „písaře královských dokumentů“ Intiho (muž stejného jména jako majitel celého hrobového komplexu, avšak jiná osoba), jehož hrobku objevila česká expedice v roce 2002.

ROSETTSKÁ DESKA



Rosettská deska byla nalezena v roce 1799 při zákopnických pracích poblíž města Rosetty u Nilu. Je to deska z černého bazaltu, podobající se svými rozměry desce kuchyňského stolu, avšak asi 30 cm silná.

- Na Rosettské desce je kromě 14-ti řádků hieroglyfického a 32 řádků démotického textu ještě 55 řádků textu řeckého, napsaného řeckým písmem. Řecký text se dal přečíst i přeložit, a tak vědci zjistili ještě dříve, než deska opustila Káhiru, že se nápis vztahuje k roku 196 př. n. l., v němž kněží z Mennoferu platili daně králi Ptolemaiovi V.
- Dalo se předpokládat, že všechny tři nápisy budou shodné a že porovnáním hieroglyfů s řeckým textem budou hieroglyfy obrázků po obrázku rozluštěny.
- **Champollion** přijal jako první odvážnou hypotézu že hieroglyfické písmo, jako písmo v podstatě fonetické, předcházelo naší abecedě, která se k nám dostala prostřednictvím latiny. *(To ovšem již bylo pozměněno Féničany a Řekové je obohatili o samohlásky.)*
- Dokázal oprávněnost své revoluční teorie na jménech králů. Poukázal na vztah jednotlivých hieroglyfických znaků ve jménech Ptolemaios a Kleopatra k řeckým písmenům. Tak učinil první krok k rozluštění hieroglyfů.

KULT MRTVÝCH

Staří Egypťané se věnovali mrtvým s větší péčí než živým. Souviselo to s jejich světovým názorem.

Věřili v posmrtný život a nesmrtelnost duše.

Z toho důvodu smrt nepředstavovala pro Egypťany žádnou hrůzu.

Věřili v "**AMENTI**" – jakousi zemi západu či příbytek blažených, do něhož vejde pro - střednictvím dvojníka **KA** ten, jehož tělo se

bude nacházet v přijatelném stavu.

Z tohoto důvodu tedy mumifikace musela být podstatnou součástí náboženství Starého Egypta.

Účelem bylo pochovat tělo neporušené, aby se tak stalo božským a mohlo se znovu objevit jako slunce a dosáhnout nesmrtelný život. Jelikož nemohlo nastat zmrtvýchvstání bez těla, nemohlo se pro osud krále nebo nějakou důležitou osobu přihodit nic horšího, než když se jejich mumie ztratila.



THE JUDGMENT OF AMENH



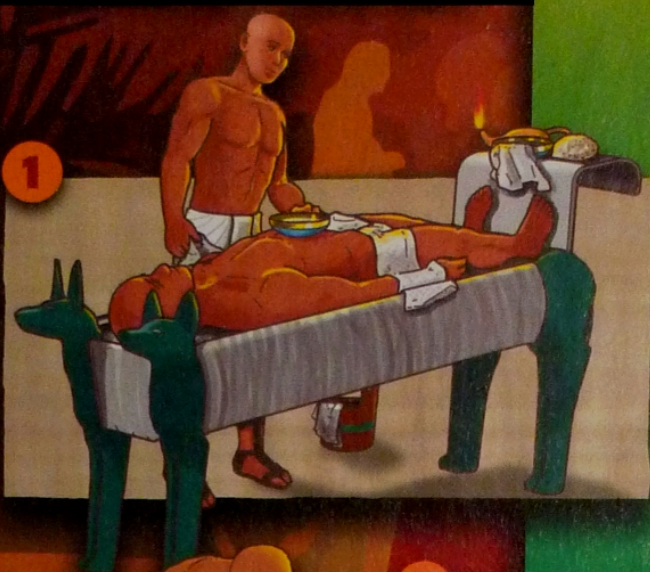
Mumie Ramesse II.

Smrt

- Smrt byla významným prvkem egyptského náboženství i mytologie. Se smrtí byla spojena i řada komplikovaných rituálů, z nichž převážná část byla spojena s **mumifikací** těla. Za podmínku posmrtného života Egyptané považovali uchování těla. Postup spojený s egyptskou mumifikací pravděpodobně souvisí již s před dynastickými kulturami. Opravdový pohřeb, který obsahoval mumifikaci a důstojný hrob si mohlo dovolit zanedbatelné procento, proto většina těl byla mumifikována v poušti.
- Složitý systém mumifikace a honosných hrobů se vyvinul patrně někdy ve 4. dynastii. Tento druh pohřbu se opíral o mytologii spojenou s **Usírovým** kultem.
- Když duše zemřelého zdárně překonala všechny překážky, čekala ji překážka nejtěžší – **poslední soud**. Zesnulý zde předstoupil před velmi nekompromisní soudce. Na misky vah bylo položeno jeho srdce. Protiváhou mu bylo pštrosí pírkó bohyně spravedlnosti Maat. Jestliže bylo srdce těžší, ujala se slova stále hladová potvora, složená z krokodýla, hrocha a lva a srdce okamžitě sežrala a dotyčný byl navěky ztracen. Tomuto nenasytnému stvoření se říkalo Velká požíračka.
- Jestliže však byl zesnulý poctivý člověk, směl dále předstoupit před porotu složenou ze 42 bohů, kterým předsedal sám Usír. Před Usíra předvádí mrtvého šakalí bůh Anup. Zemřelý před touto komisí provedl tzv. negativní zpověď, což bylo docela dlouhé prohlášení o tom, co všechno neprovedl. Tato zpověď měla bohy přesvědčit o tom, že je dotyčný oprávněn radovat se v jejich království.



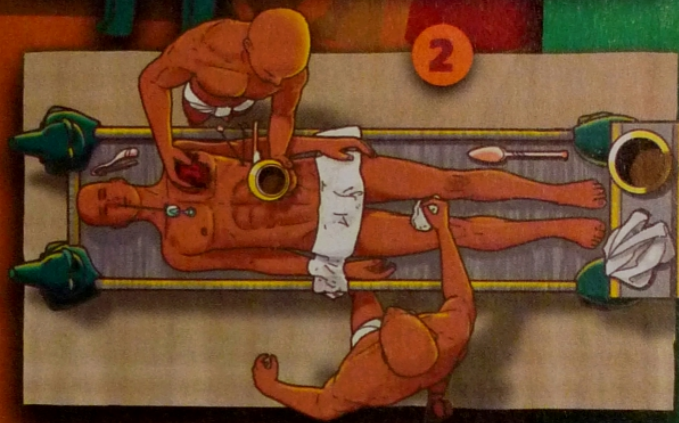
MUMIFIKACE



JAK VZNIKLA EGYPTSKÁ MUMIE

1 Tělo bylo pečlivě omyto a rituálně očištěno. Z lebky odstranili balzamovačů mozek, většinou skrze nosní dírkou.

2 Následovalo pečlivé vyjmutí vnitřních orgánů řezem na levé straně těla. Tělní dutina byla vymyta vínem a celé tělo pokryto natronem (přírodní soli) s vysušujícími a dezinfekčními účinky.



Balzamování bylo vysoce kvalifikovaným zaměstnáním, shrnujícím zkušenosti lékařů i kněží. Ale balzamátoři nebyli lékaři, byla to kasta, které se všichni štítily. Metoda balzamování byla velice důkladná a příklady její efektivnosti můžeme vidět právě na mumiích faraónů.



3 Orgány byly vysušeny, obaleny natronem a poté zabaleny do plátna a umístěny zvlášť do nádob zvaných kanopy. Jejich víka symbolizovala čtyři syny boha Hóra.



4 Po 40 dnech bylo tělo natronem vysušeno. Proto ho vyčistili a natřeli parfémy a olejem. Do břicha mumie dali vycpávku a otvor zakryli pečeti (amuletem) s Hórovým okem. Tělo ozdobili amulety a šperky.



5 Nakonec mumii zavinuli až do dvaceti vrstev plátna, mezi něž se vkládaly další amulety. Poté tělo přemístili do rakve a spolu s kanopami umístili do hrobky.

Naše první informace o procesu mumifikace jsou z počátku IV. dynastie. Zprávy o tom se nám zachovaly nepřímo přes Horodota, Diodora a Lukina. Je však možno generalizovat, že způsob přípravy mumií měl svůj vývoj a různil se podle postavení zemřelého a podle sumy peněz (zlata, látek, dobytka atd.), kterou jeho příbuzní byli ochotni za balzamování zaplatit.



Hlavním účelem **Egyptské knihy mrtvých** bylo poskytnout mrtvému sbírku zaříkadel, která měla zajistit bezpečný přechod do posmrtného života a pohyb v záhrobí. V zaklínadlech dominoval kult Usira. Cílem bylo ztotožnění s tímto bohem, protože právě Usir rozhodoval o způsobilosti k posmrtnému životu. Texty poskytují cenné rady o tom, kdy a kam mají být umístěny amulety při mumifikaci, vyjadřují představu Egyptanů o posmrtném životě.

Nejdůležitější kapitolou Knihy mrtvých je asi kapitola 125, která popisuje závěrečný soud mrtvého před Usirem. Zde je obsažen i morální kodex starého Egypta.

Zachovalo se mnoho exemplářů Egyptské knihy mrtvých, ani dva z nich však nejsou totožné co do rozsahu použitých kapitol a jejich řazení. Klíč, podle něhož byly jednotlivé svitky sestavovány není znám. Určitě nemohlo záležet na přání majitele, nebo jeho rodiny, protože se původně jednalo o ultratajné dílo, k němuž neměl přístup ani faraon. Je tudíž možné, že vykrádání hrobek nebylo motivováno jen získáním pokladů, ale především těchto svatých textů. Později se z vkládání knihy mrtvých do hrobu stal průmysl a začaly se objevovat i jen nápodoby textu na svitku.

Page from the **Book of the Dead** of Hunefer

From Thebes, Egypt 19th Dynasty, c 1275 BC

Od 3. tisíciletí byly stěny hrobek, později i samotné rakve urozených a bohatých lidí popsány kouzelnými zaříkadly. Tyto tzv. **Svaté texty** někdy ležely ve svitcích papyrů přímo v rakvi nebožtíka. Byly zde obsaženy mapy podsvětí říše plné ohnivých jezer, nebezpečných nestvůr a pekelných jam. Byly zde ale i přesné tituly všech bohů, aby je dotýčný při setkání neurazil nevhodným oslovením, přirozeně obsahovaly i návod, jak si bohy naklonit a plejádu magických formulí na likvidaci nepřátel včetně bonusu, jak zabít krajně zákeřného podsvětího krokodýla a hada Apopa.

Těmto knihám se říkalo ***Knihy mrtvých***, ***Knihy o branách*** (jimiž musel mrtvý projít), ***Knihy o podzemních jeskyních*** (a jejich nástrahách) a ***Knihy o tom, co je na onom světě***.



Egyptské náboženství

- **Egyptská mytologie a náboženství** je velmi komplikovaná, figuruje v ní velké množství bohů (přes 2500), někteří měli stejnou nebo velmi obdobnou funkci. Běžné je i to, že si několik bohů činilo nárok být nejvyšším a nejstarším bohem. Což egyptští kněží různě dokazovali a vzájemně propojovali zdánlivě z hlediska logiky zcela neslučitelné teorie. V egyptském náboženství se tímto problémem nezabývali, protože jejich pojetí času bylo diametrálně odlišné od našeho, tzn. dva jevy mohly začít současně a nebýt stejně staré. Egyptany netrápily ani věci jako to, že někdo zplodil sám sebe, nebo byl-li potomek starší svého rodiče.
- Dalším problémem, který komplikuje orientaci v tomto náboženství, je velké množství regionálních bohů a výkladů, často i náznaků **mytologie**. Regionální v tomto případě může v extrémních situacích znamenat rozlišných podle jednotlivých chrámů. Celkově je známo přes tři tisíce egyptských bohů a nepředpokládá se, že jde o kompletní seznam.
- Zvláštností je přísné oddělení božího světa a světa lidí, jediným prostředníkem mezi těmito světy byl egyptský král, který byl žijícím bohem. S tímto přísným oddělením se lze setkat opravdu vzácně a u takto rozsáhlých a dlouhodobých náboženství se jedná o věc zcela výjimečnou, v každém náboženství totiž nalezneme alespoň nějaké prostředníky, kteří mají význam pro oba světy

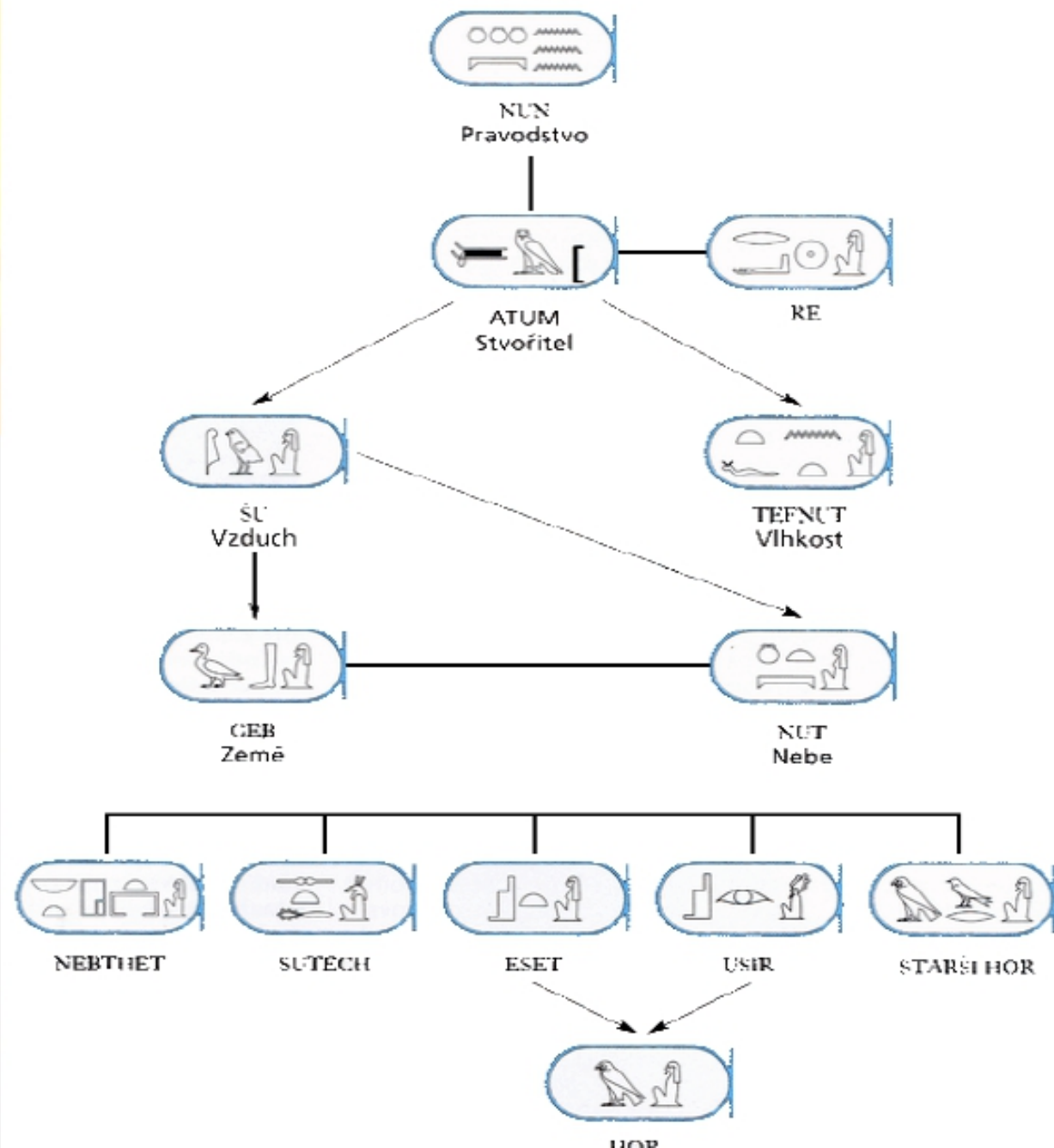




- Samotní bohové byli vnímáni jako tajemné bytosti ohromné nadpřirozené síly. Každý z bohů vystupoval v určité funkci pro kterou byl určen, kupříkladu bůh slunce, bůh plodnosti, bůh úrody atd. Ovšem kromě toho, že byli přiřazeni k určité funkci nebo roli, byla božstva charakterizována třemi hlavními rysy, jménem, podobou a atributy. Vzhledem k tomu, že počet egyptských bohů, jejichž jména dnes známe je okolo 2500 a snad i vyšší, je velmi těžké je zařadit pokud se jejich jména, podoba či atributy shodují. Egyptský systém je však tak důmyslný, že několik bohů se sice mohlo dělit společně o jméno, podobu, titul či atributy, ale dvě božstva se nemohla shodovat ve všech těchto kategoriích.



RODOKMEN BOZSKÉ RODINY



Egyptské náboženství

Nun či původně Niu a Nu, nebo-li vodnatý, byl prvníbůh, který byl personifikací pravodstva. Představoval prapůvodní látku, jako nehybnou, nekonečnou, do všech směrůse rozpínající ponořenou do temnot.

- Toto pravodstvoexistovalo před stvořením, a i po vzniku kosmu. Nadále prostupuje stvořený svět, například jako záplava či déšť. V jeho vodách žije had Apop, ale z těchto vod povstal i sám Stvořitel, jako Atum či Re. Stvořiteli se tak připisuje podoba hada. Představa vynoření světa ve formě prapahorku symbolizuje ustupování nilské záplavy a znovuzrozená zem se tak objevuje v podobě ostrůvku.
- Nun představuje omývání hranic světa, proto se slunce musí při svédennípouti po každé vynořit z jeho vod, tak jak tomu bylo poprvé. Tak vznikl Atum Stvořitel.
- Vyobrazován je nejčastěji jako muž vystupující z vod pravodstva, nesoucí ve svých rukou bárku s bohy.



Nun



Egyptské náboženství

ATUM

Atum povstal jako první bytost z praoceánu Nun v němž existoval v podobě hada. Legenda praví, že se vynořil z Nunových vod v podobě ostrůvku či praprahorku.

- Význam jeho jména není příliš znám, může se spojovat s motivy úplnosti, dokončení, ale také dokonání a neexistence. Bývá obvykle zobrazován v podobě muže s obecnými božskými insigniemi.

Nejčastěji se spojenou korunou Horního a Dolního Egypta. Pokud zastupuje zapadající slunce, může zpodobňovat staršího muže opírajícího se o hůl či muže sberaníhlavou. Ve funkci prabožstvamohl mít funkci hada či kombinaci hada sčlověkem.

- Atum měl schopnost sebeoplození, což je považováno jako akt masturbace a vlastní požití semene. Tak splodil prvotní pár, boha Šua a bohyni Tefnutu. Podle některých verzí se toto zrození uskutečnilo vyplivnutím Tefnuty a vykašláním Šua. Ten vychází z podoby jmen bohů se slovy vykašlat „išeš“ a vyplivnout „tef“.

Velmi známým příběhem je také jak se Šua a Tefnut ztratili ve vodách praoceánu. Atum potom vyslal tedy své oko, aby je našel, ovšem Atum si mezitím stvořil oko nové. Původní oko po svém návratu shledalo, že je místo obsazené novým okem, rozplakalo se a z těchto slz povstali první lidé „remec“. Stvořitel nakonec nešťastné oko vyvýšil a učinil je „ureem“, posvátnou kobrou na svém čele.



Egyptské náboženství

Re (v překladu *Slunce*, v jiných jazycích obvykle přepisováno jako **Ra**) je nejvyšším ze *staroegyptských bohů*. Řídil plynutí dnů, měsíců, ročních období. Ra byl u *faraonů* tak oblíbený, že se stalo pravidlem budovat mu svatyně nejen v jeho hlavním kultovním městě *lunu*. Faraoni sami se prohlašovali za syny boha Rea

Re, bůh slunce, byl personifikací slunce, jeho síly a moci. Samo slunce bylo pokládáno za Reovu tvář, oko nebo potomka, nejčastěji jako dceru.

V některých nalezených textech je ranní slunce nazýváno jako Cheper, polední Re a večerní Atum. Obdobně tedy jako Atum, Re zastával úlohu prvotního božstva a Stvořitele. Jako slunce, které putuje po nebi, osvětluje zemi a prochází podsvětím, byl pánem celého kosmu ustanovujícím a udržujícím jeho řád.

Tak byl spojován s řádem maat, jež byla symbolem dokonalosti, vlády a neměnitelnosti řádu. Egypťané jej tedy právem považovali za krále bohů.

Re byl však spojován i se smrtí, jelikož při svém nočním putování podsvětím přemáhal démony, soudil zemřelé, trestal zatracené a ujímal se spravedlivých, kteří s ním za úsvitu vystoupili na nebesa.

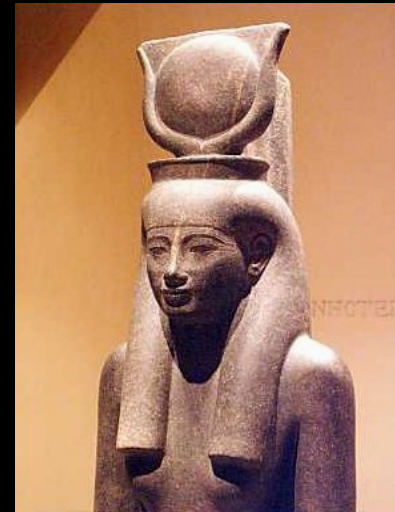
Re byl nejčastěji vpodobňován v podobě muže se sokolí hlavou a slunečním kotoučem ovinutým kobra (ureem), nebo čistě antropomorfně, jako sokol či sluneční kotouč. K jeho atributům se kromě obecných božských přiřazují především sluneční kotouč, posvátná kobra, různé koruny a další královské insignie.



Egyptské náboženství

Hathor (egyptsky dům Hora) byla v egyptské mytologii původně zosobněním Mléčné dráhy, která byla chápána jako mléko, které se rozlilo z vemena božské krávy. Hathor byla starověká bohyně a byla též uctívána jako kraví bohyně od 2700 př. n. l., za vlády druhé egyptské dynastie

Bohyně s hlavou krávy. Symbolizuje hvězdné nebe, noc v níž se rodí nové slunce. Její atribut rohy, symbolizující prapast, v níž vychází Slunce za svítání a do níž se ponořuje za soumraku



Egyptské náboženství

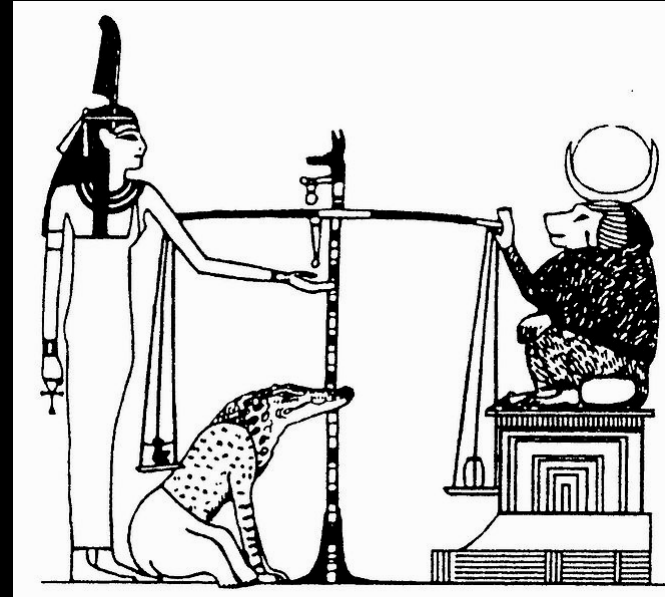
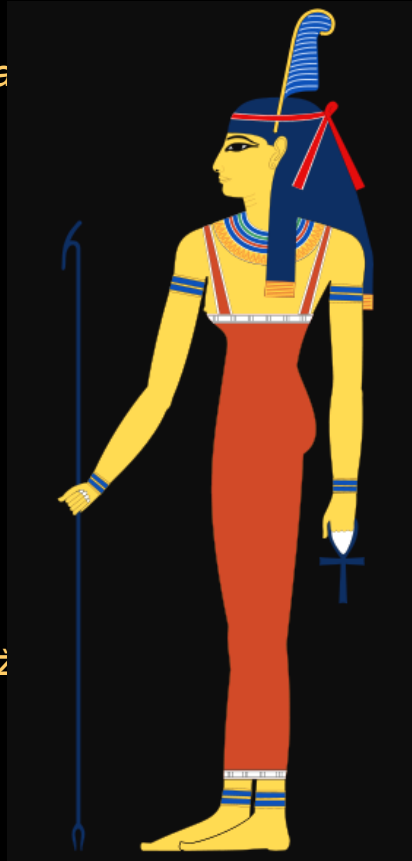
Maat (v překladu z egyptštiny „Základna nebo „Podstata“) je staroegyptský pojem představující univerzální řád světa, od doby Staré říše reprezentovaný stejnojmennou antropomorfní bohyní **Maat**.

Slovo v sobě spojuje pojmy jako „pravda“, „harmonie“ a „stabilita“ či prostě „správné jednání“, zosobněním pojmu ve staroegyptském náboženství byla stejnojmenná bohyně Maat a její symbol – pštrosí pero.

Bohyně Maat je zobrazována jako žena, jejíž ozdobou je vždy čelenka s pštrosím perem. Podobně jako Eset nebo Nebthet může mít okřídlenou podobu znázorňující ochranu, kterou přítomnost bohyně poskytuje.

Objevuje se také v podobě drobné dřepící ženské postavy zavěšované na krk jako amulet nebo přinášené jako obětina bohům panovníky na znamení jejich konání v souladu s řádem.

Před Usíreovu stolicí bohyně spravedlnosti Maat váží srdce zemřelých. Pokud je lehčí než pštrosí pero, odejdou do ráje, pokud je těžší, zhltně duši ohavná nestvůra číhající u Usíreových nohou.



Egyptské náboženství

Usir, někdy též **Usirev** (řecky - **Osiris**, jeho překlad je nejistý) je zpravidla antropomorfní staroegyptský bůh se složitým teologickým vývojem.

V pozdní rozvinuté podobě svého kultu je bohem plodnosti, úrody a současně bohem zemřelých - vzkříšeným vítězem nad smrtí a králem podsvětní říše, kde mohou zemřelí žít věčným životem. Z řady náznaků lze usuzovat, že Usir byl od počátku významnou postavou egyptského náboženství, spolehlivě je doložen teprve v době 4. a zejména 5. dynastie.

Usir byl egyptským bohem plodnosti a úrody, na jeho bratra Sutecha zbyly neúrodné pouště a sucho. **Sutech** samozřejmě **Usíreovi** záviděl a rozhodl se, že se mu pomstí. Pozval ho k sobě na hostinu a v nečekané chvíli ho nechal chytit, spoutat a zabít. Jeho tělo pak roztrhal na několik kusů a ty rozházel po celém Egyptě.

Naštěstí **Usíreova** žena **Éset**, obětavá a milující, vyrazila na loďce na cestu s cílem najít všechny části manželova těla. I přes mnoho obtíží a překážek uspěla a za pomoci boha **Anúbida** manželovo tělo složila dohromady. Bůh slunce a hlavní z egyptských bohů **Re** nemohl nechat tuto nespravedlnost jen tak a rozhodl, že **Usíre** se vrátí zpět a stane se bohem podsvětí a zemřelých.

Od těch dob putují mrtvé duše před **Usíreovu** stolicí, kde bohyně spravedlnosti **Maat** váží jejich srdce. Pokud je lehčí než pštrosí pero, odejdou do ráje. Ale pokud je těžší, shltne duši ohavná nestvůra číhající u **Usíreových** nohou.



Egyptské náboženství

Hor (či **Hór**), latinsky **Horus**, byl staroegyptský bůh nebes slunce a světla, božský vládce Egypta. Slunce a Měsíc byly považovány za jeho oči. Jeho otcem byl **Usir** a matkou **Eset**. Byl zobrazován jako muž se sokolí hlavou nebo jako sokol.

Po zavraždění jeho otce Usírea bohem chaosu Sutechem, bojoval Hor se Sutechem o trůn Egypta. V této bitvě (na vrcholu blíže neurčené hory) ztratil jedno oko, které se poté stalo symbolem ochrany celého Egypta a jedním z nejdůležitějších symbolů moci – tzv. Horovo oko. Po bitvě se stal prvním faraonem starověkého Egypta („Sjednotitel Dvou zemí“) a všichni ostatní faraoni byli považováni za jeho převtělení



Egyptské náboženství

Anup (někdy též **Anúpev**., jako správné verze vyslovování, se odhadují: Anupu)

Jedná se o **staroegyptského boha** zemřelých, pohřebišť a mumifikace; též byl patronem balzamovačů. Jeho význam byl však, jako u mnoha egyptských božstev různorodý; každopádně patřil neodbytně k staroegyptským představám o posmrtném životě. Zobrazován byl buď zoomorfně, tedy kdy byl zobrazen, výlučně v podobě **šakala**, nebo byl vyobrazen v tzv. theriantropickém zobrazení, kdy vlastnil podobu muže se šakalí hlavou.



Zdroje:

PIOJAN, José. **Dějiny umění 1**, 1. vyd. Praha: Odeon, 1977. ISBN: 80-7176-765-4
kol. **Ilustrované dějiny světa - Úsvit civilizací**, 2. vyd. Bratislava: Gemini, 1993. ISBN: 80-7161-016-X
kol. **Encyklopedie starověkého světa**, 1. vyd. Praha: Perfekt, 2004. ISBN: 80-8046-269-0
AUGUSTA, Pavel. a HONZÁK, František. **Jak se žilo ve starověku**, 1. vyd. Praha: Albatros, 1989
VERNER, Miroslav; BAREŠ, Ladislav; VACHALA, Břetislav. **Encyklopedie starověkého Egypta**. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-306-0.
ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. **Bohové a králové starého Egypta**, Praha: nakl. Brána, 2003, ISBN 80-7243-194-3
PhDr. BALEKA, Jan. **Výtvarné umění – Multimediální encyklopedie**, 1. vyd. LEDA, 1998

Internetové zdroje:

<http://cs.wikipedia.org>
<http://commons.wikimedia.org/>
http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Egypta
http://cs.wikipedia.org/wiki/Starov%C4%9Bk%C3%BD_Egypt
http://cs.wikipedia.org/wiki/Port%C3%A1l:Starov%C4%9Bk%C3%BD_Egypt
http://cs.wikipedia.org/wiki/Egyptsk%C3%A9_n%C3%A1bo%C5%BEnstv%C3%AD
http://cs.wikipedia.org/wiki/Egyptsk%C3%A1_mytologie
http://cs.wikipedia.org/wiki/Egypt%C5%A1t%C3%AD_bohov%C3%A9
<http://www.starovekyegypt.net/>
<http://www.abchistory.cz/egypska-rise.htm>
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/23/Rosetta_Stone.JPG/513px-Rosetta_Stone.JPG